

La sorprenent i desconeguda petjada del català en la llengua maltesa

Autor: Jordi Tubella

Data de publicació: 08-08-2022

500 anys de presència catalana a l'illa de Malta provoquen la important influència del català en el maltès. Article d'En Jordi Tubella publicat a 'elnacional.cat'.

Què tenen en comú el català i el maltès? De fet, quina relació hi ha entre Catalunya i Malta? A primera vista diríem que cap, que són dos països amb una nul·la relació històrica i lingüística. Resulta que és tot el contrari, que el passat avala una presència catalana notòria a l'illa de Malta que ha deixat traces de la catalanitat al país maltès.

Un viatge 'de xancletes' fet el març de 2010 pel biòleg i consultor ambiental català Pere Alzina a Malta va permetre descobrir un fet sorprenent i insòlit. Quelcom que es justifica amb la història de Catalunya amb Malta entre finals del segle XIII i fins al segle XVIII, però que a les escoles no ens han ensenyat mai a cap de nosaltres. Aquesta troballa fortuïta que va fer Alzina va destapar un ampli coneixement, fins ara ignorat: la forta petjada de la llengua catalana al maltès. No són xifres menors a no tenir en compte. Ans al contrari, són dades, en segons quins blocs temàtics, força contundents.

Els cognoms catalans a Malta

La importància del català a Malta es fa palès amb els cognoms dels maltesos, perquè entre un 15 i un 30% dels cognoms dels ciutadans maltesos són catalans. Alguns exemples són Abella, Amat, Barberà-Barbara, Bonet, Borda, Callus, Cardona, Cassola, Costa, Dalli, Dalmas, Drago, Fava, Formosa, Ferro, Fontana, Florida, Gatt, Grech, Gili/Hili, Laporta, Madiona, Mompalao, Montalto, Montfort, Nuner, Nowell, Oliva, Palma, Petit, Rei, Robert, Ross, Rull/Roull, Saliba, Sant, Soler, Spagnol, Serra, Saura, Torres, Tortell, Turner, Valentí, Ventura, etc. De fet, Alzina parla que el 19% dels 300 cognoms més abundants de Malta són catalans.

Un 8% dels noms d'ocells maltesos són catalans

El gestor i consultor ambiental, en una conversa amb ElNacional.cat, explica que en la compra d'un llibre d'ocells maltesos (Where to watch Birds and other Wildlife in Malta, A. Casha, Birdlife 2004) es va topa amb alguns noms d'ocells en maltès que eren exactes o molt similars als noms d'ocells en català. Aquest noms, a més a més, difereixen absolutament dels noms que tenen en les altres llengües que haurien pogut influir en el maltès com podria ser l'italià, el sicilià, el francès o l'anglès. Un bon exemple, el constitueix l'anomenat bucag, pronunciat 'butxac' en maltès, que és el saltimpalo en italià, la tarabilla en espanyol, el tarier en francès, el stonechat en anglès i 'bitxac' en català. Aquestes coincidències van despertar un interès per al biòleg Alzina que es van transformar en un incentiu per engegar un estudi que comparés els noms dels ocells en maltès amb els noms en italià, català, castellà, francès i anglès.

La indagació l'ha portat a descobrir més noms d'ocell maltesos que són, molt probablement, d'origen català: Sturnell / Estornell, Verdun / Verdum, Gawija / Gavina i Serra / Bec de Serra. Aquests noms es corresponen a més d'una desena d'espècies diferents d'ocells. Hi ha tres noms (Kappun, Arpa i Farrug) que podrien tenir un origen català probable: 'Capó d'aigua' és el nom popular del bitó, com el Kappun maltès, 'Arpa' és l'arrel de l'arpella, i 'Farrutx' és un topònim mallorquí. Concretament, Alzina xifra fins a un 8% el nombre de les espècies d'ocells observades, del total de 167, actualment a Malta i que tenen "segur" la influència del català, mentre que la xifra augmenta a un 9% si parlem de "més probabilitat".

El carrerPunent a Malta / Foto: Pere Alzina

Més de mil mots catalans

Només cal donar un cop d'ull al diccionari maltès, per veure que moltes paraules tenen l'origen o influència del català. Pere Alzina assegura haver fet la comparació amb els diccionaris de traducció anglesa-francesa-italiana-espanyola per, d'aquesta forma, verificar amb certesa absoluta que més de mil paraules malteses tenen arrel catalana. Alguns d'aquests són mots que s'escriuen igual en ambdues llengües, com són els casos de: accident, barber, brillant, falliment, ferm o serp, entre d'altres.

La majoria de paraules, però, tenen alguna grafia o lletra que canvia respecte al català. Tot i això, és evident que la procedència ve del català. Algunes d'aquestes paraules són: avukat, en maltès, i, en català, advocat; bankett, en maltès, i, en català, banquet. Orzata, en maltès, i, en català, orxata o bé, buskett, en maltès, i, en català, bosquet són algunes més d'aquest tipus de mots. Aquestes paraules abasten tota mena de camp semàntic, com poden ser professions, edificis, noms de peixos, begudes, simples objectes o carrers. Precisament, molts negocis de la capital estan ubicats en carrers que tenen noms d'indubtable origen català. Alguns d'aquests casos són el carrer de l'oest -Western street- anomenat també carrer de Punent, o el carrer de Tramuntana o el carrer de Lvant.

El carrerTramuntanaa Malta / Foto: Pere Alzina

500 anys de petjada catalana a Malta

Aquesta influència catalana al país maltès no s'escau per pura casualitat. Sinó que tot parteix d'una explicació històrica que vincula estretament Catalunya amb Malta durant més de 500 anys, entre finals del segle XIII i el segle XVIII. Aquesta justificació històrica posa de manifest els motius lingüístics pel qual és el català, i no pas l'italià o el francès, la llengua que preval en l'origen dels mots que poden generar confusió. Els catalans arriben a l'illa gràcies al combat de Malta que té lloc el 1283 emmarcat en les guerres de Sicília. La corona catalanoaragonesa guanya l'enfrontament i pren la sobirania del territori que és regentat pels catalans. El 1530, però, el rei Carles I d'Espanya cedeix l'illa de Malta a uns cavallers anomenats Els Germans Hospitalers o Orde de Sant Joan d'Acre que arriben al país maltès quan són foragitats pels otomans de la seva illa de Rodès.

Aquest orde religiós-militar governa l'illa fins que Napoleó la conquereix el 1798. Per tant, són 268 anys governats per aquest Orde, 65 dels quals, un 24% del total del període, amb Grans Mestres de parla catalana: els germans Rafael i Nicolau Cotoner, Joan d'Omedes, Ramon Perellós i Ramon Despuig, en els llocs més alts de la jerarquia. En total, són gairebé 500 anys d'influència catalana, bé de forma directa a través de la sobirania pròpia i exclusiva durant uns 200 anys i escaig, o bé indirectament, és a dir, incorporada a la Monarquia Hispànica a través de la Corona catalana o bé a través dels Grans Mestres de parla catalana d'aquest Orde tan poderós. Per això, Pere Alzina afirma que aquest mig mil·lenni de presència catalana a Malta representa molt més en la llengua maltesa que els dos anys de govern francès a l'illa (des de 1798 a 1800). Posteriorment, els anglesos arriben al país maltès al segle XIX i hi marquen la seva empremta fins a l'any 1964 quan Malta va acordar amb el Regne Unit la seva independència.

En l'arquitectura maltesa es posa en relleu aquest simbolisme català. És el cas d'un dels monuments més rellevants de Malta, la catedral de Sant Joan, ubicada a La Valleta. En aquesta construcció s'hi representen molts elements de la catalanitat, com la creu de Sant Jordi o la senyera. La catedral conté vuit capelles, cada una està dedicada al sant patró de cadascuna de les vuit divisions geogràfiques de l'orde de Sant Joan. Així doncs, està construïda la capella per a la regió d'Aragó i Catalunya que està dedicada a Sant Jordi. De fet, hi ha una làpida escrita en català a la capella més important del país. L'església d'Aragó-Catalunya va ser pintada per Mattia Preti i és considerada una de les millors del país. Precisament, en aquesta capella hi ha enterrats els Grans Mestres Rafael Cotoner, Nicolau Cotoner i Ramon Perellós.

“És trist que no s'estudiïn els segles del català a Malta”

Malgrat aquesta presència tan dilatada en el temps, els estudis de la influència catalana en el maltès eren inexistents fins a la publicació de l'article de recerca d'en Pere Alzina a la Societat Catalana de Terminologia, el publicat a la Fundació Nova Història i un darrer article aparegut a la revista l'Abellerol de l'Institut Català d'Ornitologia. Per això, Alzina lamenta la "tristesa" del fet que no s'estudiïn els cinc segles d'influència catalana a Malta i demana "revertir la situació". Tan sols el lingüista Lluís de Yzaguirre en unes notes detalla uns 200 mots amb un origen català altament probable. Això, però, està començant a canviar amb les conferències i els estudis publicats per Pere Alzina. De fet, el biòleg emfatitza que gràcies als seus estudis i als dels seus companys “ara els lingüistes francesos i italians comencen a canviar de paradigma”. Perquè fins ara la tònica habitual era la discrepància sobretot amb els lingüistes de França i d'Itàlia que ho atribueixen tot a l'italià-toscà i que quan no coincideix amb l'italià-toscà (país que mai ha tingut la sobirania de Malta) s'excusen amb un "deu ser d'alguna altra llengua itàlica" sense, és clar, especificar-ne quina. La qüestió és defensar sempre amb insistència que la influència és del francès i no del català.

Rosa dels vents en maltès: tots d'origen català excepte el sud / Foto: Pere Alzina

Els maltesos italianitzen moltes paraules, com per exemple, els cognoms i això complica la cosa per defensar la petjada del català a Malta. Per aquesta raó, és important repassar la història del país des del 1283 fins al 1800, per recordar quina nacionalitat té més rellevància a Malta, i aquí s'imposa la llengua catalana. El maltès té una influència romànica que ve gairebé del sicilià, el català i l'occità. El maltès és una llengua semítica, com l'àrab o l'hebreu. Però tots els lingüistes estan d'acord que té un alt percentatge de lèxic romànic. El problema és que fins ara no s'ha contemplat el català com a possible influència en el seu lèxic, malgrat les relacions que hi ha hagut al llarg de la història entre ambdós territoris. Sempre s'hi ha associat a l'italià, malgrat que el domini dels italians a l'illa és totalment inexistent.

Concretament, i en la línia del que comentava Pere Alzina, aquest agost sortirà a la venda el primer llibre que documenta la connexió catalana-maltesa. El llibre, de Jordi Bilbeny, es titula 'Redescobrint la Malta catalana' i és un oferiment a esbrinar el passat català de l'illa de Malta. Aquesta obra fa un recorregut exhaustiu i documentat per l'empremta catalana que ha quedat en l'actualitat a l'illa de Malta. Resseguint la llengua i la cultura catalanes en aquest territori, l'autor investiga uns vincles que s'estenen al llarg de més de cinc-cents anys d'història que ara, sobre el terreny, encara es poden detectar de manera nítida i abundant: tant en el camp de la toponímia i el lèxic com en el de la cuina, el folklore, l'arquitectura i l'enginyeria militar, la religiositat o el comerç, entre d'altres.

Una petita mostra de 64 paraules malteses (a l'esquerra) que conserven l'arrel catalana (a la dreta) :

accident-accident
appartament-apartament
argument-argument
arjentat-argentat
armeria-armeria
armirall-almirall
attent-attent
attestat-atestat
avukat-advocat
bank-banc (de seure)
bankett-banquet
barber-barber
batteria-bateria

berquqa-(al)bercoc (al Maresme i nord són "bercocs")

brillant-brillant

bronz-bronze

buskett-bosquet

cinturin-cinturó

destin-destí

drapp-drap

fabrika-fàbrica

falliment-falliment

falz-fals

famus-famós

ferm-ferm

fidil-fidel

forja-forja

fort-fort

frisk-fresc

furnar-forner

fus-fus

gabinett-gabinet

gagga-gàbia

kassa-caça

kamprar-campanar

kandidat-candidat

kantant-cantant

kap-cap

kapitell-capitell

kapott-capot

kappun-capó

kartell-cartell

kuncert-concert

kura-cura

mastrudaxxa-mestre d'aixa (fuster)

multa-multa

offerta-oferta

orzata-oxata

pagell-pagell

passa-passa

polza-pòlissa

principiant-principiant

rigal-regal

serp-serp

siment-ciment

skakki-escacs

skuza-excusa

suldat-soldat

tabal-tabal

tambur-tambor

verdun-verdum

xlokk-xaloc

zia-tia o tieta

zrafa-girafa

Jordi Tubella

Enllaç:

https://www.elnacional.cat/ca/societat/influencia-catala-llengua-maltesa_792837_102.html